

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

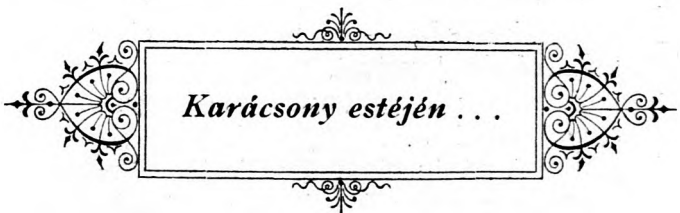
Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

Az előfizetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések szintén a szerkesztőhöz intézendők.



Karácsony estéjén ...



Karácsonyi ajándék.

*Karácsony estéjén,
Valahol, valahol,
A földre a menybölt
Lehajol, lehajol!*

*Bizonyosan a föld
Legfájdóbb részére,
Elhagyott szegények
Koldus vidékére.*

*Lehajol hozzája,
S megcsókolja szépen,
Az örök Szeretet,
A Jézus nevében!*

*S ettől a csóktól, szét a világon,
Elárad rajtunk egy édes álom.*

*Angyali ének zengése üt meg,
S üteme tisztább lesz a szíviünknek!*

*A koldust, a ki elmegy mellettünk:
Egy perczig általöleli lelkünk.*

*Testvérnek nézzük — a testvérünket,
Megbocsátunk az ellenségünknek.*

*És elmerengünk egy nagy ábrádon,
Az örök-életen, — múló halálón!*

*— Légy áldott Jézus, akármí vár ránk . . .
Hátha nem álom? hátha nem ábránd?!*

Szabolcska Mihály.

„Augusztusnak, mióta egyedül uralkodott a birodalomban, nem sok háboruja volt. Kr. előtt 8 évtől Kr. után 4-ik évig a fegyverzaj majdnem teljesen elhallgatott.

Ez általános csend közepette született Az, kinek szava volt hivatva teljesíteni, mit a bölcsök tanítása nem volt képes: a világ újjászületését.“

Igy olvassuk egy világtörténet-ben.

A világtörténet — világitélet.

A bellehemi bölcső tehát általános újjászületés bölcsője.

Megvallom őszintén, nem szeretem a frázisokat, legkevésbé pedig komoly, nagy dolgoknál.

A betlehemi bölcső mellett sok ékes frázis elpattogott az idők folyamán; nem óhajtom még egygyel szaporítani.

A Jézus születésének ténye és körülményei, bármely fenséges hangulatba ringassák a vallásos lelkeket, a legszigorubb tárgyilagos Kritikát érdemlik és követelik is.

A legkedvesebb hangulat is, ha értelmileg nem igazolható: csupán aranyfüstös papiros a karácsonyfán.

Csak az igazságnak van állandósága és ereje s az igazság ellen aztán sem az értelem, sem az érzelem fel nem szállhat, hanem az akarat kivitelre buzdul.

Tehát szellemünk ítélő erejével, amennyire csak lehet, szabaduljunk ki a jelen életfolyamat részleteiből és hangulataiból s álljunk meg a

bethlehemi istálló felett, a tiszta magasban, hova nem hat a földi ellentétes érdekek nyüzgése, hanem a világelet harmonikus angyaléneke zendül. — innen nézzük „azt a kis patakot, mely a szívet hajtja“, a zajló életfolyamatot, mint a hogy az Ur szól Madáchnál.

„Gyönyörködjem még egyszer bennetek,
A mint elzúgtok lábaim alatt.“

A bethlehemi jászol — határmesgye az óvilág és újvilág között.

Igazán az égből jött, mert nem illik bele az emberi gondolkodás logikus folyamatába.

Kezdjük a Biblia előadásával.

„Es lőn a napokban. Augustus császártól parancsolat adaték ki, hogy mind az egész föld beirattatnék. Mennek vala azért mindenek, hogy beirattatnának, ki-ki az ő városába stb. stb.“

Az emberiség tényei — a láthatlan lélek látható alakjai.

Augustus népszámlálása azon közgondolkodás kifolyása, hogy a császár a birodalom. Akarja tudni: *miye van!* Ő az első Caesar, milliárd lények, milliárd dolgok ura. A császár akarata minden, *az egyén semmi.*

„Miért él a pór? A gulához
Követ hord az erősnek
S jármában meghal . .
Milliók egy miatt!“

Ez a természetes okoskodás a bethlehemi bölcsön túl. Az óvilág mozgató lelke az, egészen természetes uralkodó gondolat művelteknél és műveletleneknél egyaránt.

Az egyén semmi. Beleolvad a végtelen egészbe. Felvetődik a léthullám fölszínén, ragadja az ár, aztán elmerül. Jön helyette más. Egyik a másik után. Mint levél után a rügy s úgy nyikorog tovább a sors kereke.

A világtörténet hullámozó eseményeit tekintsük át Jézus előtt. Amennyire a történelem világánál áttekinthetjük, minden nemzetnél azon vezérgondolatot találjuk, hogy *az egyén semmi.* Az egyetemes a valóság.

Az ázsiai régi birodalmak kényurainál egészen nyilvánvaló a hatalom érdeke az egyénnel szemben. *Mi öelöttök egy ember!* Az ősrégi ind bölcsészet is, amennyire nyomai vezetnek. — azok a fenséges himnuszok, eposzok, melyeket újabb időben nyelvünkre is átfordítottak s melyek mintha a teremtés hajnalának paradicsomi dicsőenekt zengenek, — ezek is az egyén hiábavalóságának halotti énekei.

Közelebb jöve: Izráel, Hellász, Róma, — humanizmusban, vallásos érzésben, óriások a

világtörténelem színpadán, de a vezérgondolat ezeknél is ugyanaz.

A zsidóságnál a törzsszervezet, a patriarcha egyeduralma, majd a királyság, a főpapi hatalom, az egyén érvényesülésének halvány reménysugarát sem deríté föl. A próféták lánglelke előtt is az egész a fő. Szövetséges népe Jáhvének. Az egyén fölmerül, meg lemerül, ez a jelentéktelen rész. Jáhvének népe van, kit magának választott.

Aztán Hellász, az emberiség életfájának eme szindús, mámorító virága. Azok az államférfiak, hazafiak, bölcsök, költők, művészek — mind azon gondolatot testesítik: *az egyén beolvad az egészbe.* Athén vagy Spárta! Arisztokraták vagy a nép! Mindig az összes, sohasem az egyén.

S e szellem száll át Rómára, Köztársaság vagy királyság — mindegy! A civis romanus kiváltságos jogaival, vagy a gladiator, vagy a legionárius: — atomok a nagy egészben. Róma elnyel mindent. A nagy Caésárok, Augustustól az Antóniusokon át: Traján, a nagy hódító, Hadrián a nagy utazó, Márc. Aurélius a bölcs, Antónius Caracalla a nagy jogász — bármily elsőrangú csillagok a történelem égabroszán, gondolatuk mindig abból indult ki, oda tér vissza: csak a császár! csak a birodalom! az egész joga csak a hatalom érdekeig ér és nem tovább! S ha tovább akarna — le a fejével, ha a legnemesebb barát, ha a leghizelgőbb költő volt is. Csak egy szó kell — Caesar füle messze hall, Caesar karja messze ér!

S így tovább.

És tetszett a Gondviselésnek új fényt gyújtani a gondolat központjába. S hogy ne szép tanítás legyen, hanem szép és igaz élet — az új fény testet öltött, az életsors legalsó lépcső fokán, szegény jászolban, hogy az égi irgalom mennyei gyermeke, mintegy a legalsó lépcsőre állva, önmaga készítse magának az igazi Jákób-lajtorját s azon maga után vonja a lelkeket a szeretet trónjához.

A jézus születésének célja: közvetlen összeköttetést létesíteni az egyén lelke és a lelkek atyja között.

Proklamálni az egyéniség föltétlen jogát.

Ettől kezdve az egyén: minden.

„Még hajatok szálai is meg vannak számlálva“.

És míg a bölcsészet atyja, Plátó, természetesnek találja a kasztokat, — Jézus a bűn mélységeibe is lenyújtja segítő kezét: „azért jöttem, hogy fölkeressem és megtartsam a veszendőt.“ S kit a társadalom megútál, kinpadra von, még ennek is lehet összeköttetése a tisz-

taság atyjával s a kin keresztjéről hangzik a biztató szó: „még ma velem leszesz a paradicsomban“.

Az emberi lelkek egyenlők. Mindnyája zárt egyéniség s nem egymásnak, vagy a társadalomnak része, hanem a teremtő Léleknek része. Ebből jött, oda tér, és teljes felelősséggel egyenként és összesen Neki tartozik. Ebben van üdve, boldogsága, előhaladása, dicsősége.

És ez nem karácsonyi szép frázis, hanem karácsonyi igazság.

A természet élete és az ember élete tanúsodik ez igazságok mellett.

Itéljük elfogulatlanul tények és jelenségek felett: a betlehemi jászol két világ választó mesgyéje.

E mesgyén innen, az ember lelke fölött csak Isten lelke az úr. Ő a központ a lelkek világában is, mint a végtelen természet körforgása, akár a milliárd csillagokban, akár a miliárd életjelenségekben, ama fő és egyedüli központ körül történik. A vonzás törvénye mindent oda hajt s a mi Tőle elszakad, az széthull. Csillag vagy ember — az mindegy! Egyén vagy társadalom, — az is mindegy! Csak Ő és mindig Ő, életben és halálban.

Szívünkben a vágyak, lelkünkben a gondolatok, — mint az égi testek spirális rohanása — központi forgást végeznek.

„A hol kincsetek, — ott a szívetek“.

S ha vágyaink, gondolataink, nem az igaz központ körül forognak, — akkor boldog egyensúly helyett a nyomor és inség történetdarabjaivá zuzódunk szét.

Minden egyén így lesz kis világ a nagyvilágban. Ez a lelkek örök törvénye, mely a betlehemi jászol-bölcsőből isteni fényként ragyog az égig.

Ez amaz igazi Szabadság, melyről Pál apostol tanít, — ama szeretet, melyről a költészet legszebb himnuszát zengi, — ama mennyei öröm, melyet életben és halálban egyetlen haszonnak állít.

Ez az igaz ker. elv, mely minden haladásnak, egyéni és társadalmi fejlődésnek közsiklán épült fundamentoma.

Üdv neked, szent karácsony! . . . szent szerelme a nagy Istennek! új élet bölcsője, új gondolat szülője!

Zendüljön angyali ének, — nem a magaságban, nem a betlehemi mezők felett, hanem — itt lenn, itt benn szívünkben:

Dicsőség a magasban Istennek!

A földön béke!

Az emberekhez jóakaratt!

Andrássy Kálmán.

A szegény magyar református papok karácsonyja.

Krisztus Urunk áldott születésének - emléknapiját örömmünneppé tette a keresztyén egyház réges-régen.

Magyar hazánkban is vallásos örömmel ünnepli azt meg minden keresztyén hitfelekezet.

Mind a katolikus iestvérek éjjeli és nappali fényes miséi, mind a betlehemesek és kántálók énekei, mind a protestánsok egyszerű istenítiszteletének ünnepies ismétlődése voltaképen annak a nagy lelki örömnak a visszhangja, melyet egykor a betlehemi mezőn ama menyei seregek hirdettek, kik ezt mondják vala: „Dicsőség a magasságos mennyekben Istennek! és a földön béke s az emberekhez jóakaratt!“ (Luk. II. 14.)

Megnyilatkozik ez az öröm a templomokon kívül az életben is. Az adventi napok a vallásos készülétek mellett egyszersmind arra is ösztönzik a nemes lelkeket, hogy a gyermekeknek, szegényeknek, rokonoknak, barátoknak valami kedves ajándékkal örömet szerezni igyekezzenek karácsonyra. Ezt bizonyítja egyebek közt a magyar népnek az a szokása, hogy a ki másnak, sorsához képest, valami nagy örömet szerző ajándékot ad, rendesen így szól: „hadd legyen neki karácsonyja!“

Karácsonyi igaz öröme lehet kinek-kinek az ő lelkében, ha külső jelekből nem látszik is. A Jézus Krisztusban való boldogító hit olyan öröm, a mi szegénynyel gazdaggal egyaránt közös. A megváltó születése felett a szegény pásztorok szintúgy örültek, mint a gazdag ajándékokat vivő napkeleti bötesek.

Ámde a lelkek belső örömet csak a mindentudó Isten látja tisztán. Mi gyarló emberek az elmenek gondolatait, meg a szíveknek érzelmeit csupán a külső jelekből és csak fogyatékosan sejtethjük. Tehát természetesen csalódhatunk. Azonban vannak körülmények, melyek között legalább hozzávetőlegesen szólhatunk arról, hogy öröme vagy bánatra van-e valakinék, a mi felfogásunkhoz képest, oka?

Ily értelemben ne ütközzék meg a kegyes olvasó, ha a mostani karácsony alkalmából szegény magyar református lelkészársaimat úgy köszöntöm meg, mint a falusi kántálók szokták a felkeresett családokat: „Adjon isten sok karácsony napokat! nem ilyen szomorút, hanem ennél örvedetesebbet! ezt is, kívánom tölthessék el erővel egészséggel!“

Hogyan? Tehát szomorú volna ez a karácsony a református papokra nézve? Hiszen sok jel van, a mi arra mutat, hogy jobb jövőre lehet reményök. György Endre hathatós hírlapi cikkei a hajnal hasadtát hirdetik. Sőt addig is, míg a várt hajnal felderülne, megnyugtató érzést gerjeszthet minden magyar református lelkész szívében az a tudat, hogy hazáját és nemzeti létét az

* A ki nem ismeri e szokást, vagy nem így tudja e mondókat, ne a mondat füzési szabályt keresse benne; hanem azt vegye tudomásul, hogy a mi vidékünkön kántálással szerzi be több szegény egyház ifjúsága azt a kis pénzt, a mit az egyházi szükös pénztár a felsőbb egyházkormányzati célokra a vizitációkor kiszolgált.

ujkori beolvasztási kísérletek ellen az ő eszmeköre és nacionalis elve mentette meg.

Igen, de arra a karácsonyi öröme, melyet az ezredévi fennmaradás hazafias örömei után, az egyházpolitikai új törvények hatása alatt, a királyi trónbeszéd ígretére is támaszkodva, méltán várt a református papság, sem a biztatás, sem az öntudat nem elégséges. Mert örömet csak bizonyos tények kelthetnének.

Hasztalan mondom én a panaszkozó szegény bányásznak, hogy lásd a te arany-ércztörő kalapácsod hasznát hajt a hazának, ha ő úgy érzi, hogy a telérek fentartalma fogy s az ezüst árfolyam hanyatlása miatt máskülönben is csekély munkabére napról-napra fogy.

Azonban a bányamunkásról ilyen esetben feljebbvalói gondoskodnak. Nekiek telik karácsonyfára, ruhára kosztra, háztartásra, egyesületekbe lépésre s valami olvasni valóra is, ha tud és akar egyet-mást olvasni. Am a szegény magyar református papok nagy részének — ha csak valami magán vagyona nincs — hivatali illetéséből ezekre se jut.

Az adventi napok ő reá nézve a legnagyobb aggodalom napjai, jön a karácsony. A gyermekek karácskát várnak. A feleség egy kis kalácsot sütné. Hátba vendég talál érkezni! Jó könyvek megjelenését is hirdetik az előfizetésre való felszólítások. Az egyházi tanügyi és társadalmi lapokra elő kellene valahogy fizetni. Valami napilap járatását is megkövetelné a korszellem. Jótékonycélok előmozdítása szintén fő hivatás lenne. Hiszen ő predikálja szegényeknek a karácsonyi evangéliomot. Vallásos irányu egyesületek hasonlóképen hozzáfordúlnak, hogy lépjen be azaz fizessen tagsági díjat, gyűjtsön tagokat azaz fizetőket. Hát a hazafiság, humanizmus, mennyit követel? A helybeli nyomor látása nem elég neki. „A könyörület szent nevében” százan meg százan fordulnak hozzá, érzékeny kérő felhívásokkal, sorsjegyekkel, templomtervekkel, siketek, némák, árva gyermekek szomorú sorsának rajzolásával s több efélékkel. És nincs pénz, sem karácsonyra, sem újesztendőre! Mert termés ez évben szűkös volt. A szegény hivek nem fizethetnek. Különben sem volna elegendő mai világban 400—500 frtra sem egyen értékelhető fizetése a mindennapi kenyeren és ruhán kívül a sorsához illendő lelki táplálékra.

Hogyan adjon hát példát az ilyen körülmények közt élő lelkész a karácsonyi örömök szerzésére?

No de azt is ő hirdeti a bibliából, hogy „nemcsak kenyérral él az ember, hanem Isrennek ígétével.” Ezzel megnyugtathatná magát, mint eddig folyvást megnyugtatta. Azonban a változott viszonyok nem engedik.

A hatalmas római irányzat erőre kapott. És a szegény protestáns lelkész oda van állítva a versenytérre, a jezsuita ármánnyal szembe.

Az ultramontán párt azt mondja, írja, sőt nyíltan predikálja róla, hogy *eretnek*; nem mozdítja elő Isten dicsőségét; zavarja a háza békességét; s még hazafiságát is kétségbe vonják. Hitsorsosai őket teszik mint-

egy felelőssé azért, hogy az egyház hívei fogynak; hogy a reverszálisok többnyire a katolikusok javára esnek; hogy a felekezetenélküliség terjed; hogy a szektáriusok szaporodnak; sőt némely tulzók a szocziáldemokraták mozgalmait is az ő rovására róvják fel.

Ugyan kérem, hát nem veszik észre, hogy a jezsuita meg az apácza zárdái nevelés az ország közvéleményét nagy részben átalakította? Hiszen a külsőségeken való kapkodás, a babonás hit, meg a pénz uralma túlnyomóvá lett s a nőtelen gazdag klérus tagjainak különösen a nőkre való hatását a szegény, családos és komoly református pap nem ellensúlyozhatja. A mi vallásunk okos ember számára való. Alakoskodással hitegetéssel mi nem dolgozhatunk. A becsületes törekvés megvan a legszegényebb lelkészen is, de pénz és ármánykodás ellen üres marokkal s méltányoltatás nélkül nem boldogulhat.

Arra az egyházi élet élénkítésére is, a mit némely hitsorsosaink emlegetnek, pénz kellene ám az erős hit és akarat mellé. Az pedig, fájdalom, se a lelkésznél se a szegény hiveknél nincsen.

Bizony nem hozott ez a karácsony sem örömet, Megvolt ígérve a lelkészi fizetések rendezése. Ám az erre vonatkozó törvény még mindig késik.

Se kongrua, se kongruácska, se dotáció! Egy kis deczenniumos dotációcska fog talán szivárogni a magyar állam szükmarkából. Csak az az elv lesz megtartva, hogy a vallás egyenlőségről szóló törvény a katolikus főpapság érzékenységének megsértése nélkül lassan-lassan legyen valahogy elfelejtetve.

Ilyen körülmények közt bizony csak ez a köszöntés jöhet ajkunkra: „Adjon Isten sok karácsony ünnepet! nem ilyen szomorút, hanem ennél örvedetesebbet!”

Gergely Károly.

A szabad egyház a történelemben.

(Folyt. és vége.)

Mielőtt a reformáció által előidézett változásokra reá térnénk, vessünk egy futólagos tekintetet a keleti egyházra is. Itt a klérus kevésbé volt energikus, mint a nyugati egyházban. A Justinian hatodik novellája maradandóan megrajzolta az egyházalkotmány képét, melyben a lényeges súly a világi hatalomra van helyezve. A kánonok alapján ez ügyel fel a hitre és a klérus erkölcsi tisztaságára; a papság pedig tisztán a lelki ügyek ellátására szorítottatik. Keleten tehát az egyház az alárendeltség helyzetében áll előttünk.

A protestáns egyház, ellentétben a kath. egyházzal, nem lépett fel az állam ellenében azzal a tendenciával, hogy nála felebbvaló; sőt azzal sem, hogy vele egyenrangú hatalomnak tekintessék; ez a magatartás abban a körülményben leli magyarázatát, hogy a protestantizmus a támadó katolicizmus elől a fejedelmi hatalom védszárnyai alá menekült s ennél fogva az államérettel szoros összefüggésbe lépett. A protestáns egyház s az állam közt kifejlődött ezen patronatusszerű viszony következményei az egyházkormányzásnak természetes alapjától való eltérítésében és elvilágiasításában jelent-

keztek. Az e miatt kelt panaszok jogosultak is annyiban, a mennyiben a territoriális békóba vert egyházalkotmány könnyen a politikai változó esélyek játék labdájává lehet. Később Németországon csakugyan diadalmaskodott is az a felfogás, hogy az egyházi és világi hatalom nem elegyíthető össze és hogy az egyházalkotmány nem politikai közigazgatás módjára, hanem az egyház sajátlagos alaptételei szellemében egyházi organumok által vezetendő. Az egyházalkotmány legfőbb vezetése azonban továbbra is a fejedelmi felségjog elválhatatlan része maradt s továbbra is nyitva hagyatott az út, melyen a fejedelem döntő befolyását az egyházi ügyek egész vonalán érvényesítheti.

A katolikus német nemzeti egyháznak az episcopalis systema alapján álló némi függetlensége a tridenti zsinaton elbukott, mert a zsinatnak anathema záradékkal erősített decretumai a pápa megerősítésének vettétvén alá, elismerésre jutott az a tétel, hogy az egyházalkotmány központja és feje a pápa, ki aztán meg is ragadta az alkalmat, hogy a nemzeti egyházak hatalmi körét pápai nunciaturák felállításával paralizálja. Rómának ezen újabb diadala csak a XVIII. század végén ment veszendőbe.

Franciaországban ellenben, hol a szabadalmak emlékezte még úgy a püspöki karnál, mint az államhatalomnál élénken fenmaradt, másként alakultak a viszonyok; mert itt a tridenti decretumok publikációjától a fejedelmi beleegyezés megtagadtván, azok formális joggá nem válhattak. Később, midőn a theologiai tudomány, összefüggésben a Jansenismus kifejlődésével, ismét az episcopatus jogára kezdett utalni s a XI. Incze és XIV. Lajos között a „ius regaliae“ felett kitört viszály a kedélyeket elmérgesítette, a Róma elleni oppositio a gallican klérus négy articulúsában nyíltan fellépett és a nemzet jogi öntudatában többé ki nem irtható gyökeret vert. Az episcopalis elméletet, miután az a németalföldi Van Espen széles körben elterjedt munkái (De promulgatione legum ecclesiasticorum et de placito regis; De recursu ad principem) által átment a tudományba, Hontheim Miklós trieri püspök (Febronius) teljesen befejezett rendszerbe foglalta össze. A febronianismus nem marad pusztán az egyházalkotmány fejtegetésén belől, hanem messzeható tételeket foglal magában az állam és egyház közötti viszonyra vonatkozólag is. Az egyházalkotmány kérdésénél a gallicanismus episcopalis álláspontjára helyezkedvén a pápánál, csak a „primatus honoris“-t hagyja meg „sine iurisdictione“. A febronianismus egyházpolitikája főleg a római curia hatalmi túlkapásai ellen van irányozva, igyekeztvén azokat a fejedelmi hatalom előnyére mérsékelni. Azonban ebben a tan-elméletben még nem nyer kifejezést a pápai hatalomnak az a teljes negatívója, mely II. József rendőrállamában (Josephinismus) már ténynyé vált. A müncheni nunciatura felállítására (1785.) sürgetősen helyezte előtérbe annak a szükségét, hogy a katolikus Németországon Febronius elmélete minden vonatkozásában érvényre emeltessék. Febronius elméleti működésének gyakorlati eredményeként tekinthető, hogy az elismert egyházak iránt fennálló állami jogok összegének, az egyházfelségjognak (ius majestaticum circa sacra) fogalma tisztázást és körvonalozást nyert. Az egyházfelségjog az államhatalom azon tevékenységi formája, mely az állam erkölcsi hivatásából logikai szükségszerűséggel folyik, melynél fogva az állam hivatva van az általános jogrenden belül, melybe külső létezési formájánál fogva a jogi egyház is tartozik, minden jogosult állami, társadalmi, vallás-erkölcsi tényezőnek, személyeknek és intézmé-

nyeknek jogi állását, szabad tevékenységi körét biztosítani, oltalmazni; de egyszersmind jogosult a különböző tevékenységi körök határát is megállapítani. Az egyházfelségjog közelebbről magában foglalja az állami felügyeleti jogot (ius inspiciendi), melynél fogva az állam biztosítja magát, hogy az egyházak feladatuk körében maradjanak, következtésképp sem az állami életet, sem a többi elismert egyházak tevékenységét ne veszélyeztessék. A ius inspiciendihez csatlakozik a „ius cavendi“ és a „placetum regium“, mely mindmegannyi a praeventiv intézkedések egész sorában nyilvánul. A westfalai béke alapján álló német államjog az egyház felségjog tartalmához tartozónak vette a „ius reformandi“-t vagy vallási kitiltás (Religionsbann) jogát is; ez azonban, mióta a nagy történelmi egyházak, mint közjogi corporatiók mintegy az államtest részévé lettek, tárgyát veszítette a már létező egyházakra nézve; de jelentősége megmaradt az ezután alakulandó vallási társulatokkal szemben azok jogi állásának államtörvényi megszabását illetőleg. — Az egyházfelségjoghoz számíttatik, habár helyesebben a kötelesség szempontja alá inkább tartozik, az államnak az egyházak feletti védjoga (ius advocatae), mely magában foglal minden állami tevékenységet, mely által az állam az egyházakat segíti és garantizált jogok élvezetében biztosítja. Az egyházfelségjogban foglalt jogosítványok ezen kiképzett fogalma azt bizonyítja, hogy a fejlődő államélet távolról sem akart a merev coordinatio elve szerint elzárkózni az egyházi életkörtől; de viszont részint tételes jogi, részint erkölcsi controlokot állapított meg, vagy ismert el annak biztosítása czéljából, hogy az egyházat az állammal szemben merő szolgaságba süllyeszteni nem akarja, hanem csak a felette való magas felügyelet által egyetemesebb mivoltát akarja kifejezésre hozni. Ennek a fejlődésnek a folyamán egyedül áll rendőrállamával II. József, ki az egyházi ügyek egész területén az államfői supprematiót vaskövetkezetességgel vivén keresztül, alkalmát ejtette, hogy Rómának visszaadja a canossai kölcsönt.

A josephinismus jeleit viseli magán a porosz Landrecht is, mely az „interna“ tekintetében a kath. egyházra nézve is kötelező jog és a mely az „advocatia“ és „placet“-féle jogosítványoknak rendszeres kormányhatalmi alakot ad. Az államnak ezen pozitív kormányhatalma legtágabb terjedelemben jut érvényre a saecularisatióban (1803.), mely a kath. egyházalkotmány megzavarását idézvé elő, azon a részen, mely az egyház cselekvőségének megbénulása következtében üttetett, az államhatalom feltartóztatlanul belépett. 1830-ban a felső-rajnamenti államok is messze terjedő „iura circa sacra“-t hoztak be törvényül. Az egyház ezen intézkedések ellen állandóan és nem mindig eredmény nélkül protestált; és csakugyan 1848 óta reakció kezd indulni nemcsak az állam pozitív beavatkozása, hanem a felügyeleti jog bármely külső érvényesítése ellen és az egyháznak azon jogosultsága mellett, hogy a kánoni jogrendet teljes érvényre emelhesse. Az államok az egész Európa-szerte szárnyra kelt szabad szellem hatása alatt az egyházra rakott állami békókon tágitani igyekeztek, mely törekvés államtörvényekben és concordatumokban formális kifejezést is nyert.

Az állam és egyház közötti viszony és így az egyház jogállásának történetében nevezetes fordulópontot képez az 1855. aug. 18. osztrák concordatum, melyben a római kath. egyház kánon szerinti jogai és praerogatívái elismertetnek, ezzel együtt az is, hogy a pápa isteni jog alapján souverain egyedura az egyháznak. S ha bár a concordatum a klérus tisztán világi civil- és

büntetőjogi ügyei felett való állami törvénykezés jogát épségben hagyja, ez a tény úgy jelenik meg, mint a pápa által tekintettel az adott viszonyokra tett concessio és kivétel. A concordatum tehát teljesen szakít a josephinizmussal és útját állja annak a fejlődésnek, mely Ausztriára nézve már a XV. században kezdetét vette s a helyett, hogy javító kézzel az eddigi fejlődés egyoldalúságát megszüntette volna, a jogfejlődés összes törvényeivel ellenkező álláspontra helyezkedvén, egész nagy történelmi periodusokat — melyekben az állam a maga missióját öntudatosan fejtette ki — ignorál. Ezen subjectiv önkény szülte egyezmény nem is lehetett tartós életű; a császári kormány kénytelen volt elhagyni a concordatummal megkísérlett utat, mikor látta, hogy az csak a birodalmat veszélyeztető bonyodalmakra vezet. A hatvanas évek végén helyreállt alkotmányos élet a modern állam elveinek megfelelőleg áttörte az egyezmény által szabott korlátokat és egyoldalú törvényhozási aktusokkal az állami felségjogok diadalát vívta ki. A pápa családokzatlanóságát megállapító vatikáni decretum kihirdetése után pedig a császári kormány (1870.) a római kuriának értésére adta, hogy ő a concordatumot a vatikáni decretum által lehetetlenné válttnak tekinti. A kormány eként a concordatumban vállalt nemzetközi jog természetével bíró kötelezettségeket felmondotta; hátra volt még a concordatum alapján álló 1855. nov. 5-iki patenssel eszközölt császári rendelkezések hatálytalansága, mit az 1874. évi osztrák törvényhozás eszközölt, mely a patens előtti jogtörténelmi fejlődés konzekvenciáit levonva, rendezte az állam és egyház közötti viszonyt. Az 1874-iki törvényhozás a coordinatio alapján áll ugyan, a mennyiben a szoros értelemben vett egyházi ügyekre nézve elismeri a kath. egyház souverain rendelkezési jogát, azonban az 1873. porosz májusi törvények példájára az állami felügyeletet az egyház belső kormányzatával szemben is érvényre juttatja mindazon irányokban, melyekben azt a nevezett porosz törvény tette, a mi pedig az alapul vett coordinatio tisztaságát felette zavarja. Sőt az új osztrák államegyházjog nélküli azokat a jogi controlokat, melyek a porosz májusi törvényekben az államkormányzat esetleges önkénykedéseivel szemben az egyház önállóságának védelmére felállítva vannak. S ha mégis azt látjuk, hogy a kuriális politika az osztrák törvényekkel szemben engedékenyebb magatartást tanusított, ez onnan magyarázható, hogy míg Róma az osztrák államban a római szent birodalom nagy történelmi tradícióinak örökösét tekintette, addig a porosz állam úgy állott előtte, mint a reformáció következtében tömör politikai egységgé erősödött opposíció az egyház universal monarchikus törekvéseivel szemben.

A többi német államok a porosz májusi törvényeket nem tartották elegendőnek az állami érdekek védelmére, hogy tudniillik az állam a pusztá repressio álláspontját foglalja el az egyházi túlkapások ellen; hanem tekintettel a magas érdekre, mely az államot és egyházat egyaránt érintő ügyekben a népet és közvetve a polgári rend tekintetéből fekszik, a praeventiv rendelkezések egész sorát iktatták törvénybe.

A belga programm, mely a „szabad egyház szabad államban”-féle hangzatos, de annál kevesebb gyakorlati értékkel bíró jelszót írta zászlajára, a legmerevebb demarcationalis határvonalat igyekezett megvonni állam és egyház, állami és egyházi ügyek között, hogy kizárja azoknak a bonyodalmaknak még lehetőségét is, melyeknek az állam az addigi közös érintkezésnél fogva kitéve volt. A belga alkotmány magasztos

jelszó alatt olyan állást határozott meg az egyház számára, mely a többi anyagi vagy szellemi érdekű magánjogi társulatokétól csak annyiban különbözik, a mennyiben egyes, de igen kevés kivételes rendelkezéseket az egyháznak a többi magánjogi társaságoktól eltérő karaktere elkerülhetetlenül megkövetelt. De kérdem, hogy vajjon hordja-e magán a szabadság magasztos díszét, vagy élvezi-e a szabadság kitűnő előnyeit az az egyház, mely a legalsóbbrendű anyagi érdek alapján összeverődött magánjogi társasággal együtt ugyanazon állami elbánásban részesül? Hasonlóképp magánjogi corporációknak tekintetnek az egyházak a szabadság klasszikus földjén, Észak-Amerikában is; míg már Franciaországban az egyház a közjogi corporatio állását foglalja el.

A belga programmal tett kísérletet Cavour is Olaszországban; de politikájával célzott nem ért, mert nem vette tekintetbe azt a másfél ezredéves tradíciót, mely a római egyház fejének souverainitásáról beszél s azt a körülményt, hogy Péter állítólagos kathedráját és az olasz kamarát egy ugyanazon város falai körítik, minélfogva aztán az olasz garantia törvény a pápa souverainitását nemzetközi nyomásra codificálni volt kénytelen.

Spanyol és Oroszország megőrizték confessionalis jellegüket s ennek következtében úgy az ecclesia dominans, mint a többi elismert, vagy türt felekezetek felett az állami felsőbbség jut kifejezésre; amannál a közjogi kapcsolatok, emezeknél pedig annak következtében, hogy az állam minden kebelében létező társulás élete felett ellenőrző hatalmát gyakorolni kénytelen és jogosult.

Nálunk egy tekintet az apostoli királyi hatalomban foglalt egyházfelségjogra meggyőz arról, hogy az állam a katolikus egyház ügyeire messzemenő befolyást érvényesít; melynek ellensúlyozására Róma részéről mutat ugyan fel a történelem szörványos kísérleteket, de ezek az állam és egyház között megszilárdult viszonyt legkevésbé sem alterálhatták. A protestáns egyházak alkotmányszerűleg biztosított szabadsága felett a királyi főfelügyeleti felségjog áll az advocativa kötelezettségével. A paritas elvi alapján álló legújabb egyházpolitikai törvényhozásunk a szabadvallás-gyakorlatot iktatta törvénybe; de nem ment el addig, hogy a történelmi egyházakkal s az újabb keletű vallási társulatokkal szemben ugyanazon mértéket alkalmazza, a mi a történelmi folytonossággal való helyes szakítás nélkül nem is lett volna kivihető. A bevett kultusok számára meg van a tágas körű autonomia, melyben öntevékenységüket szabadon érvényesíthetik mindaddig, míg az a modern állam jogi és erkölcsi követelményeinek megfelel.

Röviden visszapillantva a történelmi fejlődés sok százados vonalán, azt látjuk, hogy a szabad egyház, egyházszabadság csak akkor érvényesült, a mikor a római pápa, mint Caesar orbis terrarum világhuralmi állását az egyház lényegével ellenkező eszközök segítségével rövid időre ki tudta erőszakolni. Ezt a rendeltéstől messze elhajlott és csakis látszólag dicsőséges állapotot ne hajhászsa egy egyház sem, mert ez a törekvés a modern állam egyetemes rendeltetésének kifejlett öntudatán úgy is megbukik; sokkal inkább az általános jogrend korlátain belül az evangélium hatalmával s a béke áldásos eszközeivel igyekezzék betölteni azt a hivatást, melyet az emberiség erkölcsi életére nézve szent szerzőjétől kapott.

Berlin.

Baltasar Deasó.

Búcsúszó.

Most, a mikor utoljára állok a „Debreczeni Protestáns Lap“ t. olvasóközönsége előtt, mint e lapnak szerkesztője: kötelességem is, de belsőleg is indítatva érzem magamat arra, hogy visszapillantva amaz öt esztendőre, a melyet e lap szerkesztésében eltöltöttem, néhány őszinte szóval búcsút vegyek a t. olvasóktól.

Az 1893-ik év elején léptem be a szerkesztőségbe azért, mert élénken érezvén azt az alárendelt helyzetet, a mely a „Debreczeni Prot. Lap“-nak a hazai prot. időszakai sajtó organumai között jutott vala, azt gondoltam, kötelességet teljesítek akkor, ha barátaimmal szövetkezve, e lapnak lehetőleg magasabb színvonalra való emelésére s a gyakorlati egyházi élet igényeinek megfelelőbbé tételére csekély erőmhöz képest magam is közreműködöm, vagy legalább ez irányban másokkal együtt kísérletet teszek.

Hogy illetékes voltam-e én erre a vállalkozásra mint u. n. világi vagy nem theologus, nem lelkészjellegű ember: ezt a kérdést ma talán könnyebb volna eldönteni, mint akkor, kezdetben volt. Én azonban magamra nézve már akkor eldöntöttnek tekintettem abból az általános protestáns elvből indulva ki, mely nem ismeri a klerikus és laikus között való különbséget; s kiindulva másrészt a lap természetéből, a mely nem theologiai szakközlöny, hanem valódi hivatása szerint egyházi közéletünk organuma. Ennek az egyházi közéletnek pedig alkotmányunk szerint épen olyan illetékes tényezői és köteles munkásai a világiak, mint a lelkészek.

Tudom, hogy nem mindenki hódolt ennek a felfogásnak s főleg, midőn az utolsó három év alatt egyedül és egészen az én vállaimra nehezedett a lap vezetésének és fentartásának nehéz gondja, némelyik hierarkikus hajlamú férfiút hideg borzongás gyötörhette annak tudatára, hogy avatatlan laikus kezek kotorásznak abban az üres zacskóban, a hová az egyházmentő eszméket őseink takarékosága összegyűjtögette, mi azonban jobbára abból kiszedegettük és elpazaroltuk. Ez a nézet azonban, úgy látszik, nagyon kevés követőre talált, úgyanyira, hogy még a nyilvánosság elébe sem kívánczozott, hanem természetének megfelelőleg visszakerült abba a zacskóba egy boldogabb rekatholizált utókor méltó öröksége gyanánt.

De bármennyire óhajtottam volna is szíveséget tenni egyeseknek — s talán mondhatom — egyúttal jót cselekedni önmagam irányában is

a laptól való visszavonulásom által, ezt tenni nem állott hatalmamban, mert mind ez ideig nem talákoztak közöttünk olyanok, a kik egyházunknak e téren is szolgálatot tenni hajlandók lévén, e lap jövő sorsát közmegegyezésre kezeikbe venni elég önfeláldozók lettek volna. Maradnom kellett tehát egészen mostanig, mikor nyugodt lélekkel válhatok meg e laptól, mert annyi eredményt nehéz küzdelmeim árán legalább sikerült elérnem, hogy a *Debreczeni Protestáns Lap* jövő fejlődését az utánam következő férfiak nemes buzgalma és sokoldalú képességei által eddig talán nem is remélhetett mértékben biztosítottak tekintethetem.

Szolgáljanak a fentebbiek mentségemül azért, hogy eddig szokatlan helyen is kerestem tért és alkalmat arra, hogy egyházam érdekében legalább valami csekély értékű tevékenységet fejthessek ki. A távozonak talán még azok is meg fognak bocsátani, a kiknek csupán távozásom által tehettem szolgálatot.

De nemcsak azért érzem és viselem is teljes öntudatossággal a felelősséget, hogy öt év előtt a most elhagyandó szerepre vállalkoztam, hanem azért is, a mit ebben a feladatkörben tettem.

Nagyon nehéz idők, mondhatni, a megpróbáltatások komoly esztendei voltak egyházunkra nézve, a melyeket a Debr. Prot. Lap szerkesztőségében eltöltöttem. Belépésem alkalmával épen az egyházpolitikai nagy kérdések előtt állottunk, a melyekről mindenki tudta, bármiként vélekedett is különben azok felől, hogy egyházunkra nézve is messzekiható jelentőséggel bírnak. Épen azért fokozott mértékben terhelte a felelősség mindazokat, a kik a protestánsok, közelebbről pedig a magyar reformátusság állásfoglalására többé-kevésbé irányozó befolyást gyakorolni hivatva voltak vagy ilyet tényleg gyakoroltak is. És bármily csekély jelentőséget tulajdonítsunk is a sajtónak ez ügyben, különösen épen a mi lapunknak: azt hiszem, hogy fontoskodás nélkül állíthatjuk, miszerint e nagy kérdések megvilágítása s a közfigyelemnek bizonyos szempontokra való irányzása által e lap is egyik szerény tényezője volt annak, hogy egyházunk körében s különösen e nagy egyházkerület tekintélyes lelkészi karában az egyházpolitikai javaslatokkal szemben ellentétes áramlat nem keletkezhetett, bármennyi hajlandóság mutatkozott is ez irányban egyeseknél.

A Debreczeni Prot. Lap igen alkalmas eszközül lett volna felhasználható arra, hogy lelkészi karunknak legalább egy részét e moz-

galmas időkben az egyházi érdekek egyoldalú és rövidlátó előtérbe állításával az egyházpolitikai ellenzéknek tőlünk egészen idegen táborába csalogassa; mert az itt-ott felismerhető gyanakodás és elégtelenség csak egy kis bátorításra várt, hogy a mi körünkben is sokan megtegyék azt a lépést, a melyre más helyen a mi sorainkból, szerencsére csak egyesek, váilalkoztak.

Mi legjobb meggyőződésünkkel igyekeztünk ez ellen küzdeni; s ha talán nekünk is lenne valami csekély részünk abban, hogy a tiszántúli egyházkerület lelkeszi kara — számba nem vehető egyes háttérben maradt kivételekkel — mint egy test állott meg a liberális javaslatok mellett: akkor ezt munkásságunk legértékesebb eredményének tekintenők. Mert bármit mondjanak is ma még az egyházpolitikai törvényeknek egyházunkra nézve káros hatásairól; bármily sötét képet rajzoljanak is némelyek azon állítólagos veszteségekről, a melyeket egyházunk e törvények miatt szenvedett és szenvedni fog: erős meggyőződésünk ma is, hogy e törvények a végeredményt tekintve, egyházunkra nézve inkább előnyösek, mint hátrányosak lesznek, s különben is megalkotásuk előbb vagy utóbb, de kikerülhetetlen volt.

A magyar református egyház és ennek lelkeszi kara nem foglalhatott ellentétes állást e javaslatokkal szemben, mert különben azon elveket tagadta volna meg, a melyeken egyházi alapszervezetünk, összes egyházi intézményeink mint alapjaikon nyugosznak s a melyek a reformáczióknak is keletkezési és mai napig fentartó elvei gyanánt tekinthetők. Ilyen állásfoglalás homályba borította volna a hazai protestántizmus legdrágább hagyományainak azt a dicsfényt, a mely a protestántizmust hazánk történetében s a magyar nemzet köztudatában, mint a közszabadsági és hazafias eszméknek mindenkor előharczosát és védvárát, méltán megilletik. Beállni abba a sorba, a hol úgy a vallási, mint a politikai szabadeivőségnek esküdt ellenségei képezik a vezető elemet; kezet fogni a magyar állameszme nyílt és titkos ellenségeivel, vagy csak valamennyire is támogatni ezeknek hazafiatlan — és még hozzá — protestánsellenes törekvéseit, oly végzetes lépés lett volna a mi részünkről, a mely helyrehozhatatlanul leszállította volna a protestántizmus becsét és jelentőségét a nemzet előtt.

De végzetes lett volna a lelkeszi karnak az egyház-politikai ellenzékhez való csatlakozása azért is, mert ez által a világi elemmel — a mely mondhatni kizárólag a liberális javaslatok mellé állott, sőt azokért lelkesedni is tudott, — bizonyára éles ellentétbe jut, a minek

oly belső szakadás lehetett volna a következménye a lelkeszek és a vezető világi értelmiség között, a mi egyházunk testén begyógyíthatatlan sebeket üthetett volna.

E külső és inkább mellékes tekinteteken kívül a javaslatok támogatását megtagadnunk nem lehetett azon magasabb általánosabb szempontból sem, mert kétségtelen tény, hogy épen a javaslatok által tette meg a magyar állam az első lépést arra, hogy magát a *kath. egyház békóiból fokozatosan kiszabadítsa s szabad kezet nyerjen a prot. egyházak hathatósabb támogatására is*. Egy intézményeiben katolikus államtól mitsem várhatunk. Egyenlő jogállás az összes felekezetekkel szemben, hozhatja meg a minket jogosan megillető állami támogatást is. A ki ezt nem látja; a ki ma is a veszett stólákat siratja, a melyek tulajdonkép nem is vesztek el, de a melyek csak kenyérmorzsák a jövőben kivivható tisztességes ellátás előnyeihez képest, — az nem fog minket megérteni sőt talán vádolni is fog; de bízunk abban, hogy épen e törvények által lehetővé vált egy jobb jövőendő őket is kapacitálni fogja.

Nem lehet tagadnunk, hogy e törvények egyházunkat némely tekintetben nehéz helyzetbe juttatták. És itt nem a lelkeszi javadalom némi apadása, hanem a törvény által nyújtott külső védelem megszűnése, főleg az 1868. 53. tcz. 12-ik §-ának eltörlése folytán, nehezedik egyházunkra sulyosabban. Erre nézve azonban vigasztalásul szolgálhat az, hogy élénkebb egyházi élet, öntudatosabb törekvés felekezeti integritásunk megóvására épen azóta észlelhető, mióta érezzük, hogy magunkra vagyunk hagyva s ha a hit s felekezeti öntudat meg nem tart, elveszünk, beolvasztatunk. Ez már magában hatalmas biztosíték a jövőre. Másrészt a magunk igazolására utalnunk kell azon álláspontra, a melyet e kérdésben elfoglaltunk, midőn előre látva a veszélyeket, lapunk 1894. évi 18-ik számában határozottan felleptünk az 1868. 53. tcz. 12. §-ának megszüntetése ellen. Az eredmény is mutatja, hogy volt okunk reá. De azt sem szabad felednünk, hogy veszteségünk, a mit ma a szülők megegyezése alapján szenvedünk, alig lehet nagyobb, mint a mit azelőtt az elkeresztelések czimén szenvedett egyházunk.

Erről legyen elég ennyit elmondanunk. Ezzel szorosán összefüggenek, a mit szintén a lap kiváló feladatának tekintetem, az egyháznak a megváltozott viszonyok között többszörösen szükségessé vált belső és külső, erkölcsi-vallásos és anyagi megerősítése, vagyis a belmissió s az anyagi szervezkedés nagy kérdései. Csak az elfogúltság és rosszakarat

mondhatná azt, hogy lapunk e kérdések iránt közönyös vagy érzéketlen lett volna. Sürgettük folyvást az építés munkáját épen oly erélylyel, a mily határozottan visszautasítottuk az e téren mutatkozó veszedelmes túlhajtásokat.

Következétesen törekedtem arra, hogy úgy az egész, mint a részek érdekében a tiszántúli egyházkerület egységét nemcsak a külső, adminisztratív formákban, de belsőleg, a szívekben és lelkekben is megteremtsük és megszilárdítsuk; a divergens, kifelé, más központok irányába hajló elemeket és területeket Debreczenhez lehetőleg közelebb hozzuk, azon meggyőződésből, hogy az egységben erő van és hatalom.

Éber figyelemmel kísértük a debreczeni főiskola ügyeit, lelkesedtünk helyes irányú fejlődéséért, de egyúttal kiméletlenül ostoroztuk azt a sokféle mulasztást, lelkiismeretlenséget, visszaélést és elfogultságot, a mely főleg a főiskola anyagi ügyei körül, a nyilvánosság kizárásával, üzte itt évtizedeken keresztül öndicsőítésre és erőszakosságra alapított gazdálkodását, útjába állva minden nagyobb szerű alkotásnak s elkedvetlenítve igen sok becsületes törekvést és nemes buzgóságot. De másrészt kimondhatatlan lelki örömmel és megnyugvással szemléltük azt, hogy miként hull le a lepel lassanként mindezekről egy emelkedett gondolkodású, erélyes és ambíciózus főgondnok érintésére és nyílik meg egy új, eddig nem ismert virágzás és fejlődés korszaka, a melynek biztos alapjai már eddig is le vannak rakva.

Övakodtunk attól, hogy lapunkat egyik vagy másik párt szolgálatára használtassuk fel. Ha mégis valamelyik párt álláspontjának támogatására vállalkoztunk, tettük ezt azon meggyőződésből, hogy egyházunk érdeke úgy követeli.

Midőn ezekben épen csak rámutattam azon czélok- és motivumokra, a melyek szerkesztői működésében vezéreltek, hálás köszönettel veszek búcsút t. olvasóimtól, különösen kerületünknek általam igen tisztelt lelkészi karától, a mely nagybecsű bizalmával, erkölcsi és anyagi támogatásával engemet megtisztelvén, nehéz feladatom megoldását jóakarattal lehetővé tenni igyekezett.

Mély köszönetet mondok volt szerkesztőtársaimnak, s mindazoknak, kik szellemi termékeikkel e lap színvonalának emelésére közreműködni kegyesek voltak.

A kiket pedig talán megbántottam volna, bocsássanak meg azon tudatban, hogy személyek ellen soha, hanem mindig közügyeink érdekében kívántam harcolni, nem kimélve, ha kellett a személyeket sem.

Legyen a következő újév úgy e lapra, mint egyházunkra nézve egy boldogabb korszak kezdőpontja.

Debreczen, 1897. decz. 22.

Dr. Bacsoni Lajos,
szerkesztő.

Beszámolás.

Minden időszaknak van valami jellemző vezéreszméje.

Ez évben a magyar református egyházat kettő is foglalkoztatta. Az egyik a belmissió- evangelizáció, a másik az anyagi szervezkedés.

E két vezéreszmét lapunk egyformán e szóban foglalta össze: *reform.* Ehez képest arra hívta fel az egyházi közvéleményt, hogy adjon az egyháznak az időhöz, a körülményekhez és a czélhoz képest megfelelő új szervezetet, mert a régi az teljesen elavult.

Belsőleg is, mert a vallás igazságainak az életre való befolyása kevés és az immoralitás, fényűzés, könnyű élés, hitetlenség, boldogtalanság a mi társadalmunkba is behatoltak.

Külsőleg is, mert az egyház intézménye, papjainak és tanítóinak anyagi helyzete, a hívek adózási viszonyai, anyagi és adminisztratívonalis szervezete lépten-nyomon felmondja a szolgálatot és a társadalmi fejlődéstől régen elmaradt és nem tartható tovább.

A *belső reformmal* részletesen inkább negative foglalkoztunk s figyelmeztettünk arra, hogy az evangelizáció, az u. n. merev aladáriszmus, czéltévesztett és elhibázott dolog.

De positive is megjelöltük a helyes kibontakozásnak irányát, midőn rámutattunk arra, hogy a kálvinizmusnak régi tradíciói: a szigorúság, a puritánizmus, az egyszerűség, az őszinteség, a tiszta hit lehetnek itt is, mind magunk, mind a magyar társadalom orvosságai.

A *külső reformnak* tervezetét is adtuk. E tervezet szerint: méltányosan kell rendezni a nyomoruságos belhivatalnoki fizetéseket; meg kell szüntetni az adózók túlterhelését és reformálni kell első sorban az adórendszert magát.

Csak örvideni lehet rajta, hogy szavainknak mind a két irányban visszhangja kelt, s hogy azt a túlzó irányt, mely Budapesten és Kolozsváron felütötte fejét, a legjobbak támogatásával visszaútasítani sikerült a hová való, a nazarénusok közé. Elég kár, hogy a harcz nem eshetett meg simábban és még nagyobb, hogy az evangelizáció szóvivői még ma sem látják be, hogy az egyetemes protestántizmus ügyének csak úgy tehetnek igaz szolgálatot, ha egyházunkból kilépve, az egyetemes és az

ingyen papság elve alapján megtartják *akatholikusoknak* azokat a szegény protestánsokat, a kik a nehéz egyházi adó miatt ma nem lehetnek mássá, csak pápistákká.

A különböző egyházi lap- és szerkesztő-változások is bizonyítják,* hogy reformnak igen, de Kecskemétiéknek közöttünk nincsen semmi helye.

A mi meg az *egyház anyagi reformját* illeti, az állandóan napirenden van. Nincs egy közlönyünk se, a melyben ne visszhangoznék a szatmári értekezlet munkálatával kapcsolatban az egyházi adóreformok, a belhivatalnoki fizetések javításának nagy kérdése.

Hogy e tekintetben a lelkek nincsenek egy véleményben; hogy egyik rész radikálisabb változtatásokat szeretne, a másik meg épen azok miatt aggódik; hogy némelyek tisztán csak államsegélyre támaszkodnának, míg mások előtt annak tervezett igénybe vétele már is túl magas: ezek csak részletkérdések és alárendelt szempontok csupán.

A fő az, hogy valóban szabad, mívelt, magyar reformátusok akarunk maradni.

A fő az, hogy tarthatatlan anyagi helyzetünkön, belhivatalnokaink méltánytalanul kevés fizetésén, híveink túlterhelhetésén, egyházi adórendszerünk egyenlőtlenségén, rendezetlenségén feltétlenül segíteni akarunk.

A többi magától jó. Csak nem kell abban hagyni a dolgot.

Csak egyházi és társadalmi közvéleményünknek e kérdéseket folyvást nyilván kell tartani és a megoldásra vezető utat állhatatosan továbbra is elő kell készíteni és ellenőrizni.

És ez már is mindenütt folyamatban van. Még Erdély, a nagy alkotások és hallgatások hazája, is megmozdult.

Ma-holnap megkezdődik a hivatalos egyházi hatóságok, a nagy vezérférfiak szerepe és fellépése is.

E pont az, melyen bizalommal nézünk a multra és reménynyel a jövő felé.

E pont az, a hol az én agitátori és hozzáteszem: szerkesztő-társi tisztemtől is bátran visszaléphetek.

Búcsút mondok azért a tisztelt olvasóknak és miután számadásomat a fentebbiekben megadtam (egyebekben úgy sem volt részem), leteszem a lantot és beállok hozzájuk közönségnek.

De e kényelmes helyzetben sem felejttem

* Szövétnék, contra Kis Tükör. Kolozsváron közvetítő, Bpsten, Pápán kevésbé aladárta, Debreczenben erősebb anti-kecskemétiista új vagy újított szerkesztőségek.

azt a tervet, mely a mi elmúló világunk ábrázatját akarja újra megépíteni; sem azt az álmodik. Ne feledjék a tisztelt olvasók se.

Ferencsy Gyula.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

59. Adatok a nagykún-túrkevei ev. ref. egyház régiebb és újabb történeteiből.

(Folytatás.)

II. A templomot és annak külső és belső felszereltetését illető feljegyzések.

A túrkevei ev. ref. egyház másodízben anyaegyházzá 1723-ban alakult. Hogy az *isteniszteletek* hol? és *milyen templomban végeztettek* 1754-ig? arról semmi hagyomány, vagy feljegyzés nem található. Templomot illető legelső adat a községi jegyzőkönyvek 1-ső kötetének 57-ik lapján olvasható:

„Ao 1754. 6-a Februarii Vincze Márton és Ujvárosi István uraimék Pestre tek. Almási János s Balogh János pécsi director urakhoz és ő excellentiájához deputáltattak a Templom építéséért Testimonialis kinyeréseért, a barátokhoz pedig határlevelek keresésekért.“

Ezen adatból nyilvánvaló, hogy templom építetési engedély kinyerhetése azon időben római kath. főuraktól függött.

A jegyzőkönyvek 1-ső kötetének 60-ik lapja szerint a templomépítésre alku kötött Csermák Venczel debreczeni kőművessel; a karok és grádics készítésére Madarasi Gőz Istvánnal.

A templom 1754. és 1755. folytán el is készült; mert már 1755-iki deczember 7-ikén fel is szenteltetett ünnepélyesen. A templom épülésének idejét egyébiránt azon vörös táblába metszett sorok is igazolják, mely márvány tábla az akkori templom falába befalaztatott s az újított templom falába is behelyeztetett. Az arany vésetű fölírat a következő:

„Hoc oratorium Helveticae confessionis sacrosanctae Trinitatis cultui dicatum, Augustissimae Regnantis MARIAE THERESIAE. Romanorum Imperatricis, Regnorum Hungariae et Bohemiae etc. Reginae clementissimo regio indultu Anno quem sequens cronosticon exhibet, Industria, labore et Sumptibus Rev. D. Stephani Kaszap Praedicantis Ecclesiae, Judicis item Primarii Georgy Debreczeni, caeterorumque Senatorum Stephani Csontos, Johannis Mihály, Stephani Rékasi, Marfini Vincze, Marfini Kun, Petri Czihat, Michaelis Katona, Michaelis Turi, Stephani Ujvarosi, Michaelis Madarász, Johannis Tóth, Andreae Debreczeni, Andreae Tóth, Martini Hagymási, Andreae Kenez et Stephani Vass totiusque Plebis erectum etc.

Gratla Reginae KeVlense FaVorqVe IehoVae
AeDeM eXstrVXerVnt; protege ChrIste praecor!...
(MDCCLV.)

Hogy a *torony* mikor épült? arról semmi adat nincs. Alkalmassint a templommal egy időben épülhetett. Annyi bizonyos, hogy már 1755-ben három harangja volt az egyháznak, melyek hihetően a már akkor kész toronyban voltak behelyezve.

A harangok készülési ideje a rajtok olvasható feliratokból kitérnek. A legkisebbiken, melynek súlya 205 *℔*. ily felírat van: „Ad Gloriam Die fieri curavit Ecclesia Thurkeviensis Anno 1722.“

A középnyagságú felírata a következő; Felül: „Goos Mich in Ofen Johan Butere;“ egyik féloldalán bevésve e szavak vannak: „In Gloriam S. S. unius Dei S. Eccle Turkevien propr. sumptufieri curavit anno 1730.“

A legnagyobbikon felül olvasható: „Goos Mich Antoni Zechenter in Ofen anno 1744;“ alul pedig e szavak: „Az Istenhez való buzgó szeretiből (igy!) csináltatta N. Kálló István uram maga saját költségén a Túrkevei szent Ekklezsia számára“.

A legkisebb tehát régiségénél fogva, a legnagyobb pedig mint kegyeletes ajándék becses emlékei az egyháznak. A közép nyagságú érczharang a jászberényi ref. egyháznak ajándékozott 1863-ik évi okt. 18-án tartott presbiteri gyűlés 97. sz. végzésének bizonyosága szerint, a középső pedig a rákócii ujonnan alakult ref. egyháznak 1888. évben.

1759-ben Böttösi György nevű debreczeni ötvös egy nagyobb poharat készített az úrasztal számára, mely került 74. frtba és egy kisebbet mely 26 frt 30 krba került.

1776-ban új toronytető készült, erre vonatkozólag Tóth András kurátor naplójában 1777-ben egy ily tétel áll: „11-a Martii Várkonyi László és Kiss Mátvás assessor urak a torony építtetéséhez való költségnek vizsgálására lévén kiküldetve, adtam honorariumba 17 frt 12 krt.“

1778-ban a templom fedele ujonnan zsindelezetett.

1796. szept. 2-án elhatározott, hogy a harangok csak jelentéskor huzassanak ingyen, egyébkor minden izbeni harangozásért egy-egy márfás lesz fizetendő.

1813-ban a torony teteje újított.

1817-ben a templom teteje és mennyezete megújított a templom kimeszeltetett (Ejk. I. k. 334—335. l.).

1820-ban a torony és templom reparáltatott (Ejk. I. k. 372. l.)

1821-ben új torony tető készített (Ejk. I. k. 380. l.).

1834-ben márcz. 11-én a torony gombját déli 12 órakor

1834) A Mlkor a szlgorVteLet a taVasz úzte szeLéVeL
) Egy rohanó orkán DVLó zIVatarla LeLökVén:

visszahelyeztetett 1834-ki május 18-án s belé akkori lelkész t. Csethe Lajos úr által irt ezen időt jelölő vers tétetett:

ÁLjál (igy!) tornyunknak szép Dlsze	} 1834.
IDörVL IDöre!	
CVLlVránk örökös képe tanVla te vagy	} 1834.
TrVtt szoLjál (igy!) széLVész, zIVatar,	
tűz, Vlz erejéVeL	
Vgy hIV eMLékünk Léssz sok IDöre nekünk!	

1835-ben január 6-án tartott presbyteri gyűlésben orgonakészítés határozott, mely célra az egyház hívek között felhívás indítván el, ajánltatott összesen 1240 frt 16 kr, de csak 1002 frt 6 kr. fizettetett be. Az orgonát már 1835-ben elkészítette Komornyik Lajos nevű orgona művész, úgy, hogy advent első vasárnapján már megszólalt, hanem tökéletesen 1836. ápril 29-én lett készen.

1845-ben a templom két végső fala — kelet és nyugat felől — lebontatván, meghosszabbított és magassabbra épített a templom s belé mind két végi-

ben kettős karzat alkalmaztatott; a tetőzete teljesen ujonnan épített s ugyanekkor a torony teteje és falazata megújított s kijavított (Ejk. 1845. 120. sz.)

1857. 11. sz. a. beiktattatott tek. Hajdu Imre urnak azon kegyes ajánlata, mely szerint egy 20—24 mázsás harang öntetésére nézve ígéretet tett.

1858. 32. sz. a. az előbbi ígéretét tek. Hajdu Imre ur oda módosította, hogy három harang elkészítési költségét Bochumban, viselni fogja. A harangokat az egyház tartozik hazaszállíttatni. Mindegyiken ily felírat van: *Ns. Hajdu Imre a túrkevei ref. egyháznak 1858.*“

1858. 33. sz. a. egy új toronyóra készíttetése határozottat s 1859-ben be is helyeztetett a toronyba.

1868. okt. 25. (26. sz.) Elnök lelkész kijelentette, hogy t. Kenéz Elekné szül. Kiss Krisztina asszony az egyháznak egy igen szép, márványból készült értékes keresztelési medenczét ajándékozott, mely már a templomba be is van állítva.

Az eddig említettek kivül az úrasztalának teljes felszerelése, értékes ezüst poharakkal és tányérokkal és díszes művészileg kivarrott úrasztali terítőkkal, a legrégebb időktől fogva, a legújabb időkig, az egyes buzgó hívek önkéntes adományából történt.

Ilyen adományok a többek között:

1 drb. ezüst tányér 1725. évben Hodosi János uramtól.

1 drb. aranyhimzésű keszkenő 1741. évben neh. Vincze Pál ur özvegye Szilágyi Erzsébettől.

1 drb. arannyal kivarrott bársony terítő 1752. évben Nemes és vitézlő Vincze Márton ur s neje Kálló Erzsébet asszonytól.

1 drb. arannyal vegyes veres virágú keszkenő ily felíratall: *„Isten báránya Úr Jézus Krisztus, ki elveszed a világ bűnét“ irgalmazz nekünk.*“

1 drb. ezüst pohár 1837-ről Kenéz Mihályné, Eördögh Erzsébet asszony ajándéka.

1 drb. ezüst tányér 41 $\frac{1}{2}$ lat kenyér osztáshoz 1846. évről Nemes Hajdu Ferenczné Patay Ilona ajándéka.

Az 1891. évi 17. sz. egyh. tanácsi végzés értelmében az Ur asztalának újbóli felszerelésére, gyűjtés rendeltetvén el, egyesek adományából összegyűlt 943 frt. 44 kr. mely összegből egy díszes veres bársony terítőre özv. Debreczeni Imréné és özv. Vass Lajosné 330 frtot adományoztak, özv. Soós Istvánné Kocsa Julianna és özv. Nánássy Andrásné Tóth Julianna, egy-egy ezüst pohárra 90—90 frtot, özv. Hajdu Lászlóné Sárkány Teréz urnő szintén egy harmadik ezüst pohárra 150 frt.

Ezek mind az élő és munkás hit tanúbizonyosságai egyházunkban. Vajha ez soha meg ne fogyatkoznék mi közöttünk, hogy így ha az újabb idők több-több áldozatot kívánnak tőlünk, hitünk erejével a hegyeket is kimozdíthatnánk helyeikből Isten dicsőségére s anyasz. egyházunk felvirágoztatására!

Id. Harsányi Sándor,
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Szabolcska Mihálynak, a kitűnő költő-papnak szép lelke haza szállt, Erdély hófedte bércei közül, ide hozzánk, a hol oly szívesen tanyázott egykor s

egy kedves karácsonyi verssel tisztelte meg lapunkat s örvendeztette meg a mi lelkünket. Adjon Isten neki ezért is boldog karácsonyt!

— **Csiky Lajos** az Andaházi-Szilágyi nevelő intézet ideiglenes gondnoka saját javaslatára megbízatást nyervén a nagyon széles elágazású család leszármazási táblázatának elkészítésére, a feladatának nagybuzgósággal igyekezett eleget tenni s már összeállította a leszármazási sorrendet 9 nagy táblán, amelyeknek megállapítása s esetleges kiigazítása czéljából azokat az egyes érdekelt családoknak megküldötte s egyúttal e családokat az észrevételeik alapján módosítandó munkálat végleges megállapítása végett januárban családi tanácsra fogja összehívni, hogy teljesen hű és megbízható munkálatot terjeszthessen a tavaszi közgyűlés elébe. A buzgó id. gondnok ez által a felvételnél nélkülözhetlen oly alapot fog rövid működése alatt létesíteni, a melyet 1845. óta az egyházkerület hiába sürgetett. Egy félszázados mulasztás pótlása mindenestre elismerést érdemel.

— **Révész Kálmán** kassai ev. ref. lelkész, a kiváló tudós és egyházi író az abauj ev. ref. egyházmegye esperesévé választatott. Nagy örömmel adunk hirt e megérdemelt kitüntetésről, a mely szerencsés nyereség az egyházmegyére, s dicsekedésünk tárgya nekünk, Debreczennek is, a kikhez oly közel áll a jeles férfiú multjánál s bizonyára szívével fogva is. Isten segítse őt mindig előbbre a legmagasabbakig!

— **Elismerésre méltó buzgóságról** kell megemlékeznünk, a melyet annál örvendetesebbnek kell tekintenünk, mert nem minden nap van alkalmunk hasonlóval találkozni minden hivatott tényező részéről. A Debreczenben állomásozó katonaság lelki gondozására **Mitrovics Gyula** és **Dicsőfi József** lelkészeink készséggel ajánlották fel szolgálataikat, a minek szükségét és becsét senki sem vonhatja kétségbe, főleg ha meggondoljuk azt, hogy alig vannak tömegesebben hitfelekezettünkhöz tartozók katonai csapatoknál, mint éppen a Debreczenben állomásozóknál. Legközelebb mult vasárnapon a közistenitisztelet után, 11 órakor vonultak református vitézeink a kossuth-utczai templomba, a hol **Mitrovics Gyula** lelkész megjelenvén, elénekeltette velök a 34-ik dics. első versét, azután pedig egy minden tekintetben talpraesett, vallásosságra és hazafias kötelességteljesítésre buzdító tanítást intézett a katonákhoz, a kiknek bizonyára nagy szükségük van ilyen lelki táplálékokra.

— **A Csokonai-körben** decz. 17-én dr. **Kérészy Zoltán**, jogakadémiánk törekvő ifju tanára, tartott érdekes felolvasást a házasságról a régi magyaroknál.

— **Halálozások.** Főiskolánk egyik hűséges hivataltalnok, **Veszprémy Károly**, főiskolai pénztári tiszt végezte be f. hó 18. napján, 59-ik éves korában, földi pályáját. Becsületos, jó ember volt, a ki kötelességének mindenkor híven eleget tenni igyekezett s embertársai iránt jóindulattal viseltetett. Halála érzékenyen érinté főiskolai tanítóképző-intézetünk derék tanárának, **Orosz Istvánnak** családját is, a kinek felesége szerető nagybátyját gyászolja az elköltözöttben. Adjon Isten a megboldogultnak csendes nyugodalmat! — Szomorú karácsony köszönt be egy tisztos papi házba **Kulcsár Sándor** debreczeni főgymn. V. o. tanulóinak súlyos betegsége után történt korai elhunytja miatt. A szegény fiucsokát, kit hiába vártak a szerető szülők haza a vakációra, decz. 23-án

kisértük megszorodott szívvel sírjaig. Az édes apa, **Kulcsár János**, bótrágyi (beregmegyei) ref. lelkész s a boldogult ifjú egyik nőtestvére vettek a koporsónál búcsút vérző szívvel, elvesztett kedvesük kihült poraitól. Adjon Isten nekik vigasztalást vesztett reménységük után!

— **A Sárospataki Lapok** nem nyugszik meg abban, a mit utoljára írtunk, s az igazság kerülgetésének mondja azt, hogy tartózkodunk a sürgetett helyreigazítástól, holott **Z. úr** rámutatott arra, hogy *a róla közölt egész tudósítás nem felel meg a valóságnak*. Hát legyen meg az urak akarata! A tudósításnak ez a része nem tőlünk, hanem egészen illetékes kézből származott s nincs is abban semmi, a mi nem felelne meg a valóságnak, csupán az a sajtóhiba, hogy **200 frt** pénzbüntetés helyett **800 frt** szedetett. Mert a dolog tulajdonképen úgy áll, hogy **Z.** urat az első bíróság bizonyos okok miatt elítélte **200 forint** pénzbüntetésre, bizonyos vádak alól azonban „bizonyítékok elégtelensége miatt” felmentette. A második bíróság az első bíróság ítéletének a büntetés kiszabására és a költségek viselésére vonatkozó részét helybenhagyta, de a polit. szereplésével okozott zavarok és erkölcstelen élete miatt emelt vád alól felmentette, azon indokolással, mert be nem bizonyított és elítélés okául nem szolgálható panaszok miatt vádlottat oly módon megbélyegezni nem lehet a mai jogfelfogás szerint, hogy bizonyítékok elégtelensége miatt mentetik fel. Hogy melyek azon vádak, a melyek bebizonyítottaknak tekintettek s a büntetés alapjául szolgáltak, azok elhallgatásába talán szivesek lesznek belenyugodni. — Ezekből látszik, hogy sem ferdtetés, sem czélzatosság a közleményben nem volt, hanem csupán egy sajtóhiba és az a rövidség, a melyet ilyen esetekben indokoltnak találunk. Tisztelt szerkesztő kollegánkat pedig kérjük, hogy ne tegyen fel rólunk sem lapja, sem személye iránt ártalmas szándékot, mert arra okot nem szolgáltatunk, legkevésbé éppen most, midőn a laptól való megváltásunkat effélékkel is keserűbbé tenni éppen nem akarhattuk.

— **Még egyszer és utoljára felkérem azokat, a kiket illet, hogy hátralékos előfizetéseiket teljesíteni sziveskedjenek, mert a szerkesztőségben bekövetkező változás a végleges leszámolást teszi szükségessé. Utoljára teszem ezt annyiban, mert azután nem én, hanem mások fognak erre a sokszor sikertelennek bizonyult feladatra vállalkozni. Szolgáljon megnyugtatótásul ez azoknak, a kik ebből talán azt következtetnék, hogy ezután nem lesznek kitéve a zaklatásoknak.**
Szerkesztő.

TARTALOM-JEGYZEK: Karácsony estéjén... Szaboleska Mihály. — Karácsonyi ajándék. Andrásy Kálmán. — A szegény magyar református papok karácsonyja. Gergely Károly. — A szabad egyháza történelemben. Baltazar Dezső. — Búcsúszó. Dr. Bacsoni Lajos. — Beszámolás. Ferenczy Gyula. — Adatok: a tiszántuli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 59. Adatok a nagykúntúrkevei ev. ref. egyház régiebb és újabb történetéből. Id. Harsányi Sándor. — Különfelek.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACSONI LAJOS.

Szerkesztő-társ: **FERENCZY GYULA.**